ZAMONAVIY O'ZBEK NASRIDA AYOL OBRAZI

Xolmurodova Xursanoy Zafarjon qizi
TerDPI talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek nasrida ayol obrazi badiiy-estetik, ijtimoiy va lingvokulturologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ayol qahramonlarning xarakteri, ruhiy olami, jamiyatdagi o'rni hamda gender stereotiplari bilan bog'liq masalalar ochib beriladi. Shuningdek, yozuvchilarning individual uslubi orqali ayol obrazining transformatsiyasi, uning an'anaviy va zamonaviy talqinlari o'rganiladi. Maqolada badiiy matnlar asosida ayol obrazining evolyutsiyasi va uning milliy tafakkurdagi o'rni yoritiladi.

KALIT SO'ZLAR: zamonaviy nasr, ayol obrazi, gender, lingvokulturologiya, badiiy tahlil, obraz evolyutsiyasi, ijtimoiy rol, milliy tafakkur.

АННОТАЦИЯ: В данной статье рассматривается образ женщины в современной узбекской прозе с художественно-эстетической, социальной и лингвокультурологической точек зрения. В ходе исследования раскрываются характеры женских персонажей, их внутренний мир, место в обществе, а также проблемы гендерных стереотипов. Особое внимание уделяется трансформации женского образа через индивидуальный стиль писателей, его традиционным и современным интерпретациям. На основе анализа художественных текстов освещается эволюция женского образа и его роль в национальном сознании.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: современная проза, женский образ, гендер, лингвокультурология, художественный анализ, эволюция образа, социальная роль, национальное сознание.

ANNOTATION: This article examines the image of women in modern Uzbek prose from artistic, social, and linguocultural perspectives. The study explores the characterization of female figures, their inner world, their role in society, and issues related to gender stereotypes. Special attention is given to the transformation of the female image through the individual styles of writers, as well as its traditional and modern interpretations. Based on the analysis of literary texts, the evolution of the female image and its place in national consciousness are highlighted.

KEYWORDS: modern prose, female image, gender, linguocultural studies, literary analysis, image evolution, social role, national consciousness.

Zamonaviy o‘zbek adabiyoti taraqqiyotida nasr janri alohida o‘rin tutadi. Ayniqsa, mustaqillikdan keyingi davrda badiiy tafakkur yangilanishi, ijtimoiy ong va qadriyatlar tizimining o‘zgarishi natijasida inson obrazini, xususan, ayol timsolini talqin etish tamoyillari ham sezilarli darajada boyidi. Bugungi o‘zbek nasrida ayol obrazi nafaqat an’anaviy ona, sadoqatli yor yoki mehribon opa sifatida, balki mustaqil fikrlovchi, jamiyatda o‘z o‘rniga ega bo‘lgan, ichki kechinmalari murakkab va ko‘p qirrali shaxs sifatida tasvirlanmoqda. Ayol obrazining bunday yangi talqini jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy-siyosiy, madaniy va ma’naviy jarayonlar bilan uzviy bog‘liqdir. Xususan, gender tengligi, ayollarning ijtimoiy faolligi, ularning ta’lim va kasbiy sohalardagi o‘rni kengayib borayotgani badiiy asarlarda ham o‘z aksini topmoqda. Shu bois zamonaviy o‘zbek nasrida ayol obrazi masalasi nafaqat adabiyotshunoslik, balki lingvokulturologiya, sotsiologiya va gender tadqiqotlari nuqtai nazaridan ham dolzarb hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi zamonaviy o‘zbek nasrida yaratilgan ayol obrazlarini badiiy-

estetik va lingvokulturologik jihatdan tahlil qilish, ularning shakllanish omillari hamda evolyutsion xususiyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot davomida ayol qahramonlarning ruhiy olami, ijtimoiy mavqei, shaxsiy erkinligi va milliy mentalitet bilan bog'liq jihatlar keng yoritiladi. Shuningdek, maqolada zamonaviy yozuvchilarning individual uslubi orqali ayol obrazining yangicha qirralari ochib berilib, an'anaviy va zamonaviy qarashlar o'rtasidagi uzviylik va farqlar ilmiy asosda tahlil qilinadi. Bu esa o'z navbatida, ayol timsolining milliy adabiyotimizdagi o'rni va ahamiyatini yanada chuquroq anglash imkonini beradi.

Ayol obrazining adabiyotshunoslikdagi talqini va nazariy yondashuvlar. Adabiyot tarixida ayol obrazi har doim muhim badiiy-estetik kategoriya sifatida namoyon bo'lib kelgan. Turli davrlarda ayol timsoli jamiyatning ma'naviy qadriyatlari, axloqiy mezonlari hamda ijtimoiy munosabatlar tizimini aks ettiruvchi o'ziga xos oynaga aylangan. Klassik adabiyotda ayol ko'proq sadoqat, iffat, mehr-oqibat timsoli sifatida tasvirlangan bo'lsa, zamonaviy davrga kelib bu obrazning semantik maydoni kengayib, uning ichki ruhiy kechinmalari, individual qarashlari va shaxsiy erkinligi alohida e'tiborga olinmoqda. Zamonaviy adabiyotshunoslikda ayol obrazini o'rganishda gender yondashuv, lingvokulturologik tahlil hamda psixologik interpretatsiya muhim metodologik asos sifatida qaraladi. Gender nazariyasi ayol va erkak obrazlarining ijtimoiy konstrukt sifatida shakllanishini tahlil qilish imkonini bersa, lingvokulturologiya milliy mentalitet, urf-odat va qadriyatlarning badiiy matndagi aksini ochib beradi. Psixologik yondashuv esa ayol qahramonning ichki olamini, uning kechinmalarini va motivatsion omillarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi. Shu jihatdan qaralganda, zamonaviy o'zbek nasrida ayol obrazi nafaqat estetik kategoriya, balki murakkab ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida talqin qilinadi. U orqali jamiyatdagi o'zgarishlar, qadriyatlar transformatsiyasi va inson tafakkuridagi yangilanish jarayonlari aks etadi.

Mustaqillik davri nasrida ayol obrazining yangilanishi. Mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida inson omiliga bo‘lgan e’tibor kuchayib, badiiy tafakkur erkinlashdi. Bu jarayon ayol obrazining tasvirida ham sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltirdi. Endilikda ayol faqat oilaviy doira bilan cheklanmay, jamiyatning faol subyekti sifatida tasvirlana boshladi. U o‘z qarashlariga ega, tanlov qiluvchi, hayotiy qarorlar qabul qiluvchi shaxs sifatida gavdalanadi. Mazkur davr nasrida ayol obrazining yangilanishi bir necha yo‘nalishda namoyon bo‘ladi. Avvalo, ayolning ichki dunyosiga chuqur kirib borish, uning ruhiy iztiroblari va qarama-qarshi kechinmalarini ochib berishga intilish kuchaydi. Ikkinchidan, ayolning ijtimoiy mavqei kengayib, u turli kasb egalari sifatida namoyon bo‘la boshladi. Uchinchidan, gender tengligi va shaxsiy erkinlik masalalari badiiy asarlarda muhim mavzuga aylandi. Bunday o‘zgarishlar nafaqat obrazning tashqi tasvirida, balki uning mazmuniy qatlamida ham aks etdi. Ayol endi passiv emas, balki faol, qaror qabul qiluvchi, ba’zan jamiyatga qarshi chiqishga jur’at topa oladigan shaxs sifatida ko‘rsatilmoqda. Bu esa zamonaviy o‘zbek nasrining yangicha estetik mezonlarini shakllantiradi.

Ayol qahramonlarning ichki dunyosi va ruhiy kechinmalari. Zamonaviy o'zbek nasrining eng muhim jihatlaridan biri – inson psixologiyasiga chuqur e'tibor qaratilishidir. Bu, ayniqsa, ayol obrazini tasvirlashda yaqqol ko'zga tashlanadi. Ayol qahramonlarning ichki monologi, ularning ruhiy kechinmalari, ichki ziddiyatlari badiiy matnning asosiy mazmuniy qatlamini tashkil etadi. Ko'plab asarlarda ayol qahramonlar o'z hayoti, jamiyatdagi o'rni, muhabbat va burch o'rtasidagi ziddiyatlar haqida chuqur mushohada yuritadi. Ularning ichki iztiroblari, orzu-umidlari va hayotiy sinovlari orqali muallif inson tabiatining murakkabligini ochib beradi. Ayniqsa, ayolning ichki dunyosi orqali jamiyatdagi ijtimoiy muammolar, stereotiplar va ziddiyatlar aks ettiriladi. Shu o'rinda aytish joizki, ayol obrazining psixologik tahlili zamonaviy nasrni yanada chuqurlashtiradi, uni oddiy voqelik tasviridan ko'ra murakkab ruhiy jarayonlarni aks ettiruvchi san'at darajasiga ko'taradi.

Ayol obrazining ijtimoiy va gender jihatlari. Zamonaviy o'zbek nasrida ayol obrazini ijtimoiy va gender nuqtai nazardan tahlil qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Ayolning jamiyatdagi o'rni, uning huquq va erkinliklari, gender stereotiplari bilan kurashi badiiy asarlarda muhim mavzu sifatida yoritilmoqda. Ko'plab asarlarda ayol erkaklar bilan teng huquqli bo'lishga intiluvchi, o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga harakat qiluvchi shaxs sifatida tasvirlanadi. Biroq bu jarayon har doim ham oson kechmaydi. Jamiyatdagi an'anaviy qarashlar, stereotiplar va ijtimoiy bosim ayolning o'zini anglash jarayoniga to'sqinlik qiladi. Shu sababli badiiy asarlarda ayolning ichki va tashqi kurashi asosiy konflikt sifatida namoyon bo'ladi. Ayol obrazining bunday talqini zamonaviy o'zbek jamiyatida kechayotgan ijtimoiy jarayonlarning badiiy in'ikosidir. Bu orqali yozuvchilar nafaqat muammoni ko'rsatadi, balki uni anglash va yechim topishga undaydi.

An'anaviy va zamonaviy ayol obrazlari o'rtasidagi uzviylik. O'zbek adabiyotida ayol obrazi uzoq tarixiy rivojlanish yo'lini bosib o'tgan. An'anaviy adabiyotda ayol ko'proq ideal obraz sifatida, ya'ni sadoqatli yor, mehribon ona va sabr-toqat timsoli sifatida tasvirlangan. Bu obrazlar milliy mentalitet, urf-odat va qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Zamonaviy nasrda esa bu an'anaviy obrazlar yangicha talqin qilinadi. Ayol endi faqat ideal emas, balki real hayotdagi barcha ziddiyatlari bilan tasvirlanadi. U xatolarga yo'l qo'yishi, qarorlar qabul qilishi, hayotiy sinovlardan o'tishi mumkin bo'lgan tirik shaxs sifatida namoyon bo'ladi. Shunga qaramay, zamonaviy ayol obrazi o'z ildizlarini an'anaviy qadriyatlardan uzmaydi. Aksincha, ularni yangi sharoitda qayta talqin qiladi. Bu esa adabiyotda uzviylik va yangilanish jarayonining uyg'unligini ta'minlaydi.

Ayol obrazining milliy tafakkurdagi o'rni va ahamiyati. Ayol obrazi o'zbek xalqining milliy tafakkurida alohida o'rin tutadi. U nafaqat oila, balki jamiyat barqarorligining asosiy tayanchi sifatida qaraladi. Shu bois badiiy asarlarda ayol obrazi orqali milliy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va ma'naviy ideallar aks ettiriladi. Zamonaviy nasrda ayol obrazining milliy tafakkurdagi o'rni yanada kengayib, u global jarayonlar bilan uyg'unlashgan holda tasvirlanmoqda. Bu esa milliy va umuminsoniy qadriyatlarning o'zaro uyg'unlashuvini ko'rsatadi. Natijada ayol obrazi nafaqat badiiy obraz sifatida, balki jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi. Uning evolyutsiyasi orqali jamiyatdagi o'zgarishlar, inson tafakkuridagi yangilanishlar va qadriyatlar tizimidagi siljishlar aniq ko'rinadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida ayol obrazining turli jihatlarda namoyon bo'lishini yanada aniqroq tasavvur etish uchun uni muayyan mezonlar asosida tizimlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Quyidagi jadvalda ayol obrazining

asosiy turlari, ularning badiiy xususiyatlari va ijtimoiy mazmuni umumlashtirilgan holda keltiriladi.

Zamonaviy o'zbek nasrida ayol obrazining tasnifi

№	Ayol obrazi turi	Asosiy xususiyatlari	Badiiy ifoda vositalari	Ijtimoiy mazmuni
1	An'anaviy ayol obrazi	Sadoqatli, sabrli, oilaparvar	Tasviriy vositalar, ramziy obrazlar	Milliy qadriyatlarni ifodalaydi
2	Zamonaviy mustaqil ayol	Mustaqil fikrlaydi, qaror qabul qiladi	Ichki monolog, psixologik tahlil	Gender tengligi g'oyasini aks ettiradi
3	Ijtimoiy faol ayol	Jamiyatda faol, kasbiy rivojlangan	Dialog, realistik tasvir	Ijtimoiy taraqqiyot ramzi
4	Ziddiyatli ayol obrazi	Ichki qarama-qarshiliklarga ega	Psixologizm, konflikt	Jamiyat muammolarini yoritadi
5	Idealizatsiyalashgan ayol	Mukammal, ideallashtirilgan	Poetika, badiiy mubolag'a	Axloqiy idealni ifodalaydi

Ushbu jadvaldan ko'rinadiki, zamonaviy o'zbek nasrida ayol obrazi bir yoqlama emas, balki ko'p qirrali va murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Ayniqsa, an'anaviy va zamonaviy obrazlarning uyg'unlashuvi adabiyotda yangi estetik yo'nalishlarni yuzaga keltirgan. Jadvalda aks ettirilgan "ziddiyatli ayol obrazi" va "mustaqil ayol obrazi" kabi turlar bugungi kun adabiyotining yetakchi tendensiyalaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, ayol obrazining badiiy

ifoda vositalari ham sezilarli darajada boyiganini kuzatish mumkin. Avvalgi davrlarda ko‘proq tashqi tasvir ustuvor bo‘lgan bo‘lsa, hozirgi nasrda ichki monolog, psixologik tahlil va konflikt asosiy vositaga aylangan. Bu esa ayol obrazining chuqurroq ochilishiga xizmat qiladi. Umuman olganda, jadvaldagi ma’lumotlar zamonaviy o‘zbek nasrida ayol obrazi evolyutsiyasining dinamik xarakterga ega ekanligini, uning ijtimoiy va madaniy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq holda rivojlanayotganini yaqqol tasdiqlaydi.

Zamonaviy o‘zbek nasrida ayol obrazi masalasi adabiyotshunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, bugungi nasrda ayol timsoli an’anaviy talqindan sezilarli darajada uzoqlashib, yangi badiiy-estetik mazmun bilan boyigan. Endilikda ayol obrazi faqat oilaviy qadriyatlar doirasida emas, balki ijtimoiy, madaniy va ma’naviy jarayonlarning faol ishtirokchisi sifatida tasvirlanmoqda. Maqolada olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy o‘zbek yozuvchilari ayol qahramonlarning ichki dunyosini chuqur psixologik yondashuv asosida ochib berishga intilmoqda. Bu esa obrazlarning hayotiyligi va ishonchliligini oshirib, o‘quvchida kuchli estetik ta’sir uyg‘otadi. Ayniqsa, ayolning ichki ziddiyatlari, ijtimoiy bosim bilan kurashi hamda shaxsiy erkinlikka intilishi badiiy konfliktning markaziy o‘qi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shuningdek, ayol obrazining evolyutsiyasi milliy mentalitet bilan uzviy bog‘liqlikda kechayotgani kuzatildi. An’anaviy qadriyatlar zamonaviy qarashlar bilan uyg‘unlashgan holda yangi mazmun kasb etmoqda. Natijada, ayol obrazi milliy va umuminsoniy qadriyatlarning kesishgan nuqtasida shakllanayotgan murakkab badiiy fenomen sifatida namoyon bo‘ladi. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy o‘zbek nasrida ayol obrazi jamiyat taraqqiyoti, inson tafakkuri va qadriyatlar tizimidagi o‘zgarishlarning muhim ko‘rsatkichi bo‘lib

xizmat qiladi. Uni o'rganish nafaqat adabiy jarayonni, balki ijtimoiy-madaniy rivojlanish tendensiyalarini ham chuqurroq anglash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yo'ldoshev Q. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 224 b.
2. Qo'chqorov R. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2010. – 256 b.
3. Rasulov A. Zamonaviy o'zbek nasri. – Toshkent: Akademnashr, 2015. – 192 b.
4. Eshmamatovna, E. S. A GLANCE TO THE CREATIVE WORKS OF THE POET TESHA SAYDALIYEV. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 87.
5. Mukhtarova, M. S., Namozova, S. B., & Mardonova, L. U. (2023). A Lyrical View of History. *Journal of Law and Sustainable Development*, *11*(12), e2676.
6. GABRIEL GARCIANING "ATIRGULNING TIKONI" ASARI. (2025). *Ustozlar Uchun*, *85*(7), 223-225. https://journalss.org/index.php/ust/article/view/10194
7. Saidmuradova, S., & Madina, T. L. (2024). ALISHER NAVOIY SHE'RIYATI POETIKASI. *PEDAGOGS*, *57*(1), 147-152.
8. O'RTA OSIYODA NOTIQLIK SAN'ATI. (2025). *Ustozlar Uchun*, *85*(7), 39-41. https://journalss.org/index.php/ust/article/view/10091
9. Xurramovna, Q. G., & To'raqulovna, D. M. (2025, December). "FARHOD VA SHIRIN" DOSTONIDAGI ONOMOSTIK BIRLIKLARNING BADIIY-POETIK AHAMIYATI. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON SUPPORT OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION.* (Vol. 1, No. 5, pp. 58-61).

10. Dilshoda, A. (2025). MUHAMMAD YUSUF IJODINING ADABIYOTIMIZDA TUTGAN O 'RNI. Global Science Review, 1(1), 388-392.
11. Sarvinoz, J. (2025). " ALKIMYOGAR" ASARIDAGI RAMZIY OBRAZLAR TAHLILI. *Global Science Review*, *3*(4), 342-344.
12. Zebiniso, T. (2022). SIFAT SOZ TURKUMINING USLUBIY XUSUSIYATLARI. *Scientific Impulse*, *1*(4), 34-37.
13. Mardonova Lobar Umaraliyevna. (2024). TARIXIY MANBALARDA AMIR TEMUR OBRAZINING BADIIY TALQINLARI. IMRAS, 7(6), 56–60.
14. Zafariddin, Temirov, and Xujanova Nasiba. "The Triumph of Light Over Darkness." *American Journal of Research in Humanities and Social Sciences*, vol. 33, 20 Feb. 2025, pp. 34-37.
15. Komilovna M. S. Hydronims Formed by the Method of Syntactic and Transonimization //World Bulletin of Social Sciences. – T. 37. – C. 16-18.